

چالش‌های حریم خصوصی کودک در فضای مجازی؛ تأملی در حریم خصوصی کودک در فضای مجازی و کنش‌گری آن با فقر

آرمینا شفیعی^۱
سارا صلح‌چی^۲

چکیده

حق بر حریم خصوصی از اساسی‌ترین حقوقی است که با کرامت انسانی، استقلال و آزادی افراد ارتباط وثیق دارد و مبنای آن تکریم تمامیت مادی و معنوی انسان است. این حق در اسناد گوناگون ملی و فراملی، مورد تصریح قرار گرفته است. همچنین از اصلی‌ترین معیارهای تحقق امنیت در هر جامعه‌ای، آن است که افراد احساس نمایند که از حق حریم خصوصی آنان دفاع می‌شود، اما گاهی ممکن است حریم خصوصی برخی از افراد به جهت وضعیت و جایگاه خاصی که در جامعه دارند نادیده گرفته شود، مانند افرادی که به دلیل وضعیت معیشتی و اقتصادی در طبقه نیازمندان قرار دارند. در این میان، کودکانی که در فقر زندگی می‌کنند، بیش از بقیه افراد ممکن است که تحت تأثیر آثار ناشی از نقض حریم خصوصی قرار گیرند، ممکن است از تصویر و یا اطلاعات کودک برای کسب برخی منافع اقتصادی و فرااقتصادی و یا حتی جمع‌آوری اعانه استفاده شود و حریم خصوصی جسمانی، اطلاعاتی و ارتباطی کودک مورد بی‌اعتنایی قرار گیرد. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی است و گردآوری اطلاعات آن به صورت کتابخانه‌ای با مراجعه به کتاب‌ها، مقاله‌ها، رساله‌ها، قوانین و مقررات صورت گرفته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از اصلی‌ترین بسترهایی که در سالیان اخیر حریم خصوصی کودکانی که با فقر دست‌وپنجه نرم می‌کنند را به چالش کشانده است، شبکه‌های اجتماعی است که با انتشار تصاویر و اطلاعات کودکان، به عنوان چالشی فراروی حریم خصوصی آنها تبدیل شده است. لزوم حمایت از حریم خصوصی این قسم از افراد، به جهت وضعیت موقعیت خاصی که در جامعه دارند، بیش از پیش احساس می‌شود.

واژه‌های کلیدی

حقوق کودک، کودکان نیازمند، حق بر حریم خصوصی، فضای مجازی، فقر.

Armina.shafiee@yahoo.com
ssolhchi@gmail.com

۱- دانشجوی حقوق ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی
۲- دانشجوی حقوق مالکیت فکری دانشگاه علامه طباطبائی

مقدمه

انسان استقلال فردی دارد و به اعتبار آنکه در اجتماع و در ارتباط با سایرین زندگی می‌کند، موجودی اجتماعی است. این طبیعت دوگانه، از یکسو از هم جدا و از سوی دیگر چنان به هم درآمیخته است که گریزی از جمع میان این دو نیست و اجتماع ناگزیر از قبول استقلال فردی وی و پایبندی به التزام‌های ناشی از این استقلال فردی است. در مقام حضور بشر است که حق انسان نسبت به تمامیت مادی و معنوی خود معنی و مفهوم کسب می‌نماید. انسانی که در خفا و خلوت و به دور از چشمان سایرین و بدون ارتباط با افراد نوع بشر زندگی کند طرح بحث حریم خصوصی، در مورد وی بی‌معناست. حریم خصوصی را می‌توان یکی از مهمترین و اساسی‌ترین حقوق بشری محسوب کرد که با شخصیت او ارتباط مستقیم و تنگاتنگی دارد. حق انسان به تنها بودن و با خود بودن، به وسیله دیگران مورد احترام قرار گرفتن و به دور از چشم و نگاه کنترل‌کننده سایرین و رها از تجسس و تفتیش دیگران زیستن حقی است که لازمه یک شخصیت مستقل به شمار می‌آید (رحمدل، ۱۳۸۴، ص. ۱۲۰). بر همین اساس پژوهش پیش‌رو با روش توصیفی-تحلیلی به چالش‌های حریم خصوصی کودکان نیازمند در شبکه‌های اجتماعی پرداخته است. سؤالی که در این خصوص مطرح می‌شود این است که حریم خصوصی کودکان نیازمند در فضای مجازی چه جایگاهی دارد و نقض آن چه چالش‌هایی را ایجاد کرده است؟

حریم خصوصی ناظر بر حق هر انسان جهت رهایی از مداخله‌های بی‌اساس دیگران اعم از دولتی و غیر آن در یا گستره‌ای از امور است که دخالت در آن توجیهی ندارد و تعرض به این حریم به معنای کوششی جهت به دست آوردن اطلاعات شخصی است، براین اساس حریم خصوصی را می‌توان محدوده‌ای از زندگی اشخاص تلقی کرد که به عموم افراد ارتباطی ندارد. همچنین حریم خصوصی حق پنهان ساختن حقایق زندگی شخصی از دیگران است و شامل مواردی از زندگی فرد است که از طرف دیگران غیرقابل تسخیر است (عباسی، ۱۳۹۹، ص. ۱۱۷).

بهره‌مندی از حریم خصوصی و پاسداشت آن در طول تاریخ، برای افراد بشر ارزشمند بوده است، اما تحولات عصر جدید حساسیت بیشتر افراد را به موضوع حریم

خصوصی معطوف کرده، به نحوی که ابعاد گوناگون این حق بیش از گذشته مورد بحث قرار گرفته است. هر انسانی برای خود حریمی قائل است که انتظار دارد از دسترس دیگران در امان بوده و بدون رضایت او برای سایرین مکشوف نشود. این نیازمندی به امنیت شخصی و مصون ماندن زندگی از تعرض‌ها از لوازم و مقدمات حیات جمعی است و حریم خصوصی ابعاد و مقولات متنوعی دارد (اکبرنژاد و آیت‌اللهی، ۱۳۹۹، ص ۸). با رشد بیش‌ازپیش شبکه‌های اجتماعی، زندگی برخی افراد نیازمند به خصوص کودکان که در شهرهای دورافتاده و حاشیه شهرها زندگی می‌کنند، از ابعاد گوناگون، مورد توجه برخی از افراد قرار است. توسعه و گسترش شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام و... پای تصاویر و اطلاعات کودکان نیازمند را به فضای مجازی باز کرد، انتشار عکس و فیلم‌های کودکان نیازمند از خوراک، پوشاک، فعالیت، محل زندگی، روابط خانوادگی، بیماری‌ها، تا مناسبات شخصی، از مصادیقی است که ممکن است به وسیله افراد گوناگون فاش شوند. در برخی موارد، اطلاعات کودکان نیازمند، بدون اینکه عضو شبکه اجتماعی باشند و یا اصلاً دسترسی به اینترنت داشته باشند، توسط خیرین، بازدیدکنندگان از مناطق محروم و یا رهگذران... در شبکه اجتماعی به اشتراک گذاشته می‌شود و این مسائل می‌تواند چالش‌های مختلفی را برای این کودکان ایجاد کنند. اهمیت موضوع حاضر، وضعیت حریم خصوصی کودکان نیازمند در شبکه‌های اجتماعی به خصوص اینستاگرام است. بر همین اساس پژوهش پیش‌رو با روش توصیفی-تحلیلی به چالش‌های حریم خصوصی کودکان نیازمند در شبکه‌های اجتماعی پرداخته است. سؤالی که در این خصوص مطرح می‌شود این است که حریم خصوصی کودکان نیازمند در شبکه‌های اجتماعی با چه چالش‌هایی مواجه است؟

۱- واکاوی مفهومی حق کودک بر حریم خصوصی

حریم خصوصی کودک، یکی از مهم‌ترین حقوق فردی او است. اسناد متعدد بین‌المللی از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر آن تأکید نموده‌اند. همچنین در ماده ۸ کنوانسیون حقوق بشر اروپایی تصریح شده است: «هر کس

حق دارد که حرمت زندگی خصوصی و خانوادگی خانه و مکاتبات وی حفظ شود، از این رو حریم خصوصی کودک را می‌توان به دو دسته فیزیکی شامل محل سکونت و اقامتگاه و اطلاعاتی شخصی شامل کلیه اطلاعات مربوط به وی که امنیت جسمی و روحی را با در معرض نمایش واقع شدن به خطر می‌اندازد و نباید بدون اذن او منتشر شود تقسیم نمود (Mow Bray, 2017, p.486).

به‌طور کلی می‌توان گفت، حریم خصوصی کودک، قلمرویی از زندگی وی را شامل می‌شود که بر اساس طبیعت بحث، لفظ قانون و یا اراده اعلامی، او نوعاً یا عرفاً و یا با اعلام قبلی انتظار دارد تا سایرین از دسترسی به اطلاعات، ورود، نگاه، نظارت و یا هر نوع تعرض دیگر به آن قلمرو منع شوند. مرزها و محتوای آنچه به‌عنوان حریم خصوصی کودک و در مقیاس وسیع اشخاص، محسوب می‌شود در میان افراد و فرهنگ‌های گوناگون، متفاوت، اما دارای زمینه‌های مشترک است. حریم خصوصی کودک کنترل بر جسم خود، داشتن خلوت و تنهایی در منزل خصوصی و حتی در محل کار، کنترل بر اطلاعات فردی، رهایی از نظارت‌های سمعی و بصری، حمایت از حیثیت و اعتبار وی و حمایت در مقابل آزار و اذیت‌های جسمی و روحی را شامل می‌شود. اگرچه مصادیق فوق، حصری نیست و با پیشرفت علم و فناوری، تمثیلات این مهم توسعه خواهد یافت. ازجمله می‌توان به شبکه‌های اجتماعی اشاره کرد؛ این فضا از پرمخاطب‌ترین سرویس‌های اینترنتی است که در آن به دفعات زیاد و به بهانه‌های مختلف اعم از ترحم و یا جمع‌آوری اعانه، برخی از کاربران در آن اقدام به انتشار تصویر و یا اطلاعات کودکان نیازمند می‌کنند. این مسئله ممکن است باعث نقض حریم خصوصی کودکان شود و مفسد دیگری نیز به‌دنبال بیاورد.

۲- منابع حریم خصوصی کودک

۲-۱- اسناد فراملی

در اسناد زیر احترام به حریم خصوصی مورد تصریح قرار گرفته است.

۲-۱-۱-۲- هنجارهای جهان‌شمول

مسئله حریم خصوصی در کنوانسیون حقوق کودک، اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق بین‌المللی مدنی و سیاسی مورد اشاره قرار گرفته است؛

۲-۱-۱-۱-۲- کنوانسیون حقوق کودک

در ماده ۱۶ حریم خصوصی کودک را مدنظر قرار داده است. به موجب ماده ۱۶ این کنوانسیون؛ «در امور خصوصی خانوادگی یا مکاتبه‌ها هیچ کودکی نمی‌توان خودسرانه یا غیرقانونی دخالت یا هتک حرمت کرد» و «کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها یا هتک حرمت‌ها مورد حمایت قانون قرار دارد».

این ماده دربرگیرنده حقوق همه کودکان در جهت برخورداری از حمایت‌های قانونی در مقابل مداخلات خودسرانه و غیرقانونی در امور خصوصی و خانوادگی خانه، مکاتبه‌ها و همچنین حمایت در برابر تعرض به عزت و آبرو است (پیوندی، ۱۳۹۰، ص. ۳۴۲). مطابق این ماده حق محافظت از داده‌ها نیز بخشی از حق کودک برای حفظ حریم خصوصی است و این حق باید توسط همه افراد، از جمله نماینده قانونی کودک رعایت شود (Publications Office of the European Union, 2022, p.233).

دو نکته درخصوص این ماده قابل بررسی است؛ نخست دخالت خودسرانه پدر و مادر و اعضای خانواده در امور خصوصی کودک منع شده است و دوم آنکه دخالت خودسرانه افراد بیگانه در امور خصوصی کودک محکوم شده است. در مورد فرض دوم، حریم خصوصی کودکان باید از تعرض سایر افراد جامعه هم مصون بماند و دولت سازکار مناسب را در این زمینه از طرق گوناگونی همچون تصویب قوانین مورد نیاز و فرهنگ‌سازی در جامعه به وسیله آموزش و اطلاع رسانی فراهم سازد (شجاع سنگچولی، ۱۳۹۹، صص. ۸-۹).

حق حریم خصوصی کودک شامل محافظت از او در خانواده، خانه، مؤسسه‌ها، دستگاه‌های اداری و قضایی نیز می‌شود، پرونده‌ها و بایگانی‌های خاص کودک در مراکز بهداشتی و قضایی باید محرمانه باقی بماند.

۲-۱-۱-۲- اعلامیه جهانی حقوق بشر

نخستین سند بین‌المللی که به‌طور خاص حرمت انسان و صیانت از شخصیت او را به‌عنوان یک تکلیف برای همگان عنوان داشته و نقض آن را نقض مقررات نظام بین‌المللی می‌داند، اعلامیه جهانی حقوق بشر است.

ماده ۱ این اعلامیه، تمام انسان‌ها را از جهت حیثیت و حقوق با هم مساوی می‌داند و در سه ماده به حق بر زندگی، آزادی و امنیت شخصی را برای همه انسان‌ها اشاره می‌کند (احمدی، ۱۳۸۶، ص. ۳۱۲).

به‌موجب ماده ۱۲ این اعلامیه، هیچ شخصی در زندگی خصوصی، خانواده، محل زندگی و مکاتبات شخصی نباید مورد مداخله خودسرانه قرار بگیرد و حق دارد که در برابر دخالت‌ها و حملات مورد حمایت قانون قرار گیرد. زندگی خصوصی، بعد گسترده‌ای دارد و می‌توان آنچه را که به سایرین مربوط نیست را جزو زندگی خصوصی محسوب کرد، امور خانوادگی نیز بخشی از زندگی خصوصی محسوب می‌شود. چگونگی تعامل با دیگر افراد، نحوه تردد، نوع پوشش، انتخاب‌های شخصی یا سیاسی، مجرد، تأهل، دارایی و اموال، علایق و گرایش‌های شخصی و... از مصادیق زندگی خصوصی هستند و جزو حریم خصوصی افراد به حساب می‌آیند؛ بنابراین، هیچ فردی حق مداخلات خودسرانه در آن‌ها را نداشته و حق ندارد تغییرهایی در آن‌ها را به صاحب آن تحمیل کند. (بخشایشی و حیدری منور، ۱۳۹۶، ص. ۲۱۵).

۲-۱-۱-۳. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی

سند بعدی میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است. این میثاق در ماده ۱۷ خود تلاش کرده تا با اعلامیه جهانی حقوق بشر همسو قرار گیرد. مطابق این ماده «در زندگی شخصی، خانواده منزل یا مکاتبات و اقامتگاه هیچ‌کس نباید خودسرانه یا غیرقانونی مداخله گردد یا آسیب و لطمه غیرقانونی به آبرو یا حیثیت او وارد آید. هر فردی در مقابل چنین تعرض یا آسیبی حق داشته از حمایت‌های قانونی بهره‌مند گردد». در این ماده اقامتگاه نیز در ردیف مصادیق حریم خصوصی افراد قرار گرفته است. اقامتگاه افراد قابل تحقیق و تفحص نیست و شخص حق دارد آن را به هر کس که تمایل

دارد اعلام کند و تکلیفی در اعلام اقامتگاه خود به سایرین ندارد؛ مگر به موجب تکلیف در اعلام تغییر اقامتگاه. مکاتبات اشخاص نیز جزو حریم خصوصی و مصداقی از زندگی خصوصی آنهاست و نمی‌توان آن را فاش یا علنی کرد. اصل بر خصوصی بودن مکاتبات اشخاص است و تلاش جهت اطلاع از آنها نقض حریم خصوصی است. البته گاهی برخی مکاتبه‌ها به سبب اینکه حامل اطلاعات مهمی در موارد برخی جرائم هستند با مداخله مقام صالح قضایی و در جریان دادرسی قابل دسترسی برای مقامات مذکور است.

کمیته حقوق بشر این میثاق در تفسیر ماده ۱۷ بر ضروری بودن حمایت از حریم خصوصی و پیشبینی هنجارهایی برای حفاظت از آن در قواعد کشورها تأکید کرده است. بر اساس این تفسیر، باید در قانون خاص، اوضاع و احوال دقیق و معینی که در آن دخالت در حریم خصوصی مجاز است عنوان گردد و اشخاصی که حق دخالت در حریم خصوصی دیگران را دارند مشخص شوند، مداخله توسط مقامات صالح باید معقول و برای تأمین امنیت جامعه باشد. البته دخالت در حریم خصوصی اشخاص باید در مقابل هر گونه دخالت خواه از طرف مقام‌های دولتی و خواه از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی تضمین شود و دولت‌های عضو باید مقرراتی تدوین کنند که نه تنها بر خلاف ماده ۱۷ عمل نکنند بلکه دخالت در خصوصی را از طرف اشخاص حقیقی یا حقوقی منع کنند (انصاری، ۱۳۹۴، صص ۳۳-۳۶). دولت ایران نیز به این میثاق ملحق شده و به موجب ماده ۹ قانون مدنی «مقررات عهودی که بر طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد در حکم قانون است».

۲-۱-۲- هنجارهای منطقه‌ای

۲-۱-۲-۱- کنوانسیون اروپایی حقوق بشر

به موجب ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر «هر کس نسبت به حریم خصوصی و خانوادگی، منزل و ارتباطات خود واجد حق است. مقام‌های دولتی حق هیچ نوع دخالت در اعمال حق مذکور را ندارند الا مطابق با احکام و قوانین و در صورتی که مداخله آنها در چارچوب جامعه مردم‌سالار برای امنیت ملی سلامت عمومی یا رفاه اجتماعی کشور، پیشگیری از بی‌نظمی یا جرم، حمایت از بهداشت، اخلاق یا برای حمایت از حقوق و

آزادی‌های دیگران ضروری تلقی گردد».

استثنایای حریم خصوصی اشخاص در هشت مورد حصری احصاء شده است؛ همچنین افزون بر صرف وجود هر کدام از موارد هشتگانه، مداخله در حریم خصوصی مشروع نیست؛ چراکه دخالت بایستی برابر قانون انجام شود؛ هدف دخالت باید مشروع بوده و مداخله باید در جامعه مردم‌سالار جهت رسیدن به اهداف مذکور ضروری محسوب شود.

۲-۲-۱-۲- مقررات عمومی حمایت از داده

داده‌های اشخاص امور ارزشمندی است که با پیشرفت فناوری و تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی، نیازمند حمایت دوچندان است و ضرورت وجود قوانینی که از این امر ارزشمند درمقابل استفاده‌های فراوان حفاظت کند، احساس می‌شود. گرچه در سال‌های قبل نیز اتحادیه اروپا در خصوص حفاظت از داده شخصی قانون‌گذاری کرده است؛ لکن این مقررات به دلیل ویژگی‌ها و حمایت‌های بدیع و دقیق خود در حفاظت از داده شخصی، مهم‌ترین بستر قانونی برای حمایت از داده شخصی، مقررات عمومی حفاظت از داده است (لطیف‌زاده و دیگران، ۲۰۲۱: ۴۳۹). کلیه سازمان‌های اتحادیه اروپا باید از قوانین مندرج در GDPR پیروی کنند. این شامل مشاغل، خیریه‌ها و سازمان‌های دولتی نیز می‌شود. سازمان‌هایی که در خارج از اتحادیه اروپا ساکن هستند، اما با اطلاعات شهروندان اتحادیه اروپا کار می‌کنند نیز باید GDPR را دنبال کنند. هر ارائه‌دهنده خدمات که داده‌های شهروندان اتحادیه اروپا را اداره می‌کند از این استاندارد استفاده می‌کند. این شامل ارائه‌دهندگان ذخیره‌سازی ابری، شرکت‌های بازاریابی ایمیل، شرکت‌های تحلیلی و... نیز می‌شود.

۲-۲- حقوق موضوعه ایران

۲-۲-۱- قانون اساسی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصول زیر حمایت از حریم خصوصی اشخاص را مدنظر قرار داده‌اند:

۱. اصل ۲۲ قانون اساسی «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص» را از

تعرض مصون دانسته است و تنها استثنا آن را «مگر در مواردی که قانون تجویز کند» می‌داند، اما در اصل مذکور تنها به «مال» و «مسکن» اشاره شده است (واعظی و علی‌پور، ۱۳۸۹، ص. ۱۳۹).

۲. به شرح فوق اصل ۲۵ نیز تلویحاً به حریم خصوصی توجه داشته است. مطابق اصل ۲۵ قانون اساسی بازرسی و نرساندن نامه‌ها ضبط و فاش کردن گفتگوهای تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هر گونه تجسس ممنوع است؛ مگر اینکه اقدام‌ها در مورد مسائل ممنوعه به حکم قانون انجام شود. اصل فوق، از مهم‌ترین اصول قانون اساسی است که به شکل مشخص و آشکاری به صیانت از حریم خصوصی ارتباطاتی اشخاص توجه کرده است. همچنین در این اصل به ممنوعیت تجسس نیز اشاره شده است؛ تجسس به‌موجب این اصل از مصادیق نقض حریم خصوصی تلقی شده و می‌توان شمول آن را بر حریم خصوصی اطلاعاتی و ارتباطی دانست.

۲-۲-۲- سایر قواعد

۱. از منابع حقوقی حریم خصوصی در قوانین مدون ایران، قانون مسئولیت مدنی است که می‌توان تضمین حریم خصوصی را به شکل ضمنی در آن یافت. ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی تصریح می‌کند: «هرکس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتي یا به هر حق دیگر که به‌موجب قانون برای افراد ایجاد شده، لطمه وارد کند که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود است».

از آنجاکه مفاهیمی از جمله مال، سلامتی، آزادی حیثیت و شهرت تجارتي به حریم خصوصی فرد اعم از کودکان و بزرگسالان ارتباط دارد، مقنن هر نوع ضرر اعم از مادی یا معنوی را ممنوع اعلام کرده و متجاوز را مسئول جبران خسارت وارده دانسته است آنچه که معمولاً در محیط شبکه‌های اجتماعی مجازی لطمه می‌بیند حیثیت و در مواردی شهرت تجاری اشخاص است که به موجب این ماده عامل آن ملزم به جبران خسارت وارده است (کوشکی، ۱۳۸۶، ص. ۱۳۶).

- ماده ۸ این قانون، صدمه به حیثیت، اعتبار و موقعیت افراد را سبب مسئولیت مدنی دانسته است و بیان کرده است: «کسی که در اثر تصدیق‌ها یا انتشارات مخالف واقع به حیثیت و اعتبار و موقعیت دیگری زیان وارد آورد مسئول جبران آن است و می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که اگر فردی از طریق شبکه‌های اجتماعی تصاویر و اطلاعات خصوصی کودکان نیازمند را نشر دهد و با این عمل به حیثیت و آبروی او لطمه وارد سازد، مسئول جبران خسارت وارده بر حیثیت و موقعیت اجتماعی خصوصی کودک است.
۲. قانون مطبوعات نیز به صورت ضمنی به صیانت از حریم خصوصی افراد اشاره کرده است. در ماده ۶ قانون مطبوعات محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های مطبوعات احصاء شده است. به‌علاوه به‌موجب ماده ۳۱ این قانون: «نشر مطالبی که مشتمل بر تهدید به هتک شرف، حیثیت یا افشای اسرار شخصی بوده، ممنوع است». در قانون مطبوعات صیانت از حریم خصوصی افراد در قالب ممنوعیت‌های قانونی ذکر شده است و افرادی که این ممنوعیت‌ها را رعایت نکنند با مجازات‌های قانونی مواجه خواهند شد (تخسید، ۱۳۹۱، ص. ۲).
۳. به موجب ماده ۱۳ منشور حقوق شهروندی مصوب ۲۹ آذرماه سال ۱۳۹۵ نیز «هر شهروند حق دارد از امنیت جانی، مالی، حیثیتی، حقوقی، قضایی، شغلی، اجتماعی و نظایر آن برخوردار باشد. هیچ مقامی نباید به نام تأمین امنیت، حقوق و آزادی‌های مشروع شهروندان و حیثیت و کرامت آنان را مورد تعرض و تهدید قرار دهد. اقدام‌های غیرقانونی به نام تأمین امنیت عمومی به‌ویژه تعرض به حریم خصوصی مردم ممنوع است».
۴. همچنین، در قانون جرایم رایانه‌ای مصوب سال ۱۳۸۸ موضوع حریم خصوصی، مورد توجه قرار گرفته است. این قانون به‌موجب ماده ۱۷ فردی را که به‌وسیله سیستم رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی و خانوادگی یا اسرار دیگری را به جز موارد قانونی بدون رضایت او منتشر کند یا در دسترس دیگران قرار دهد مستوجب مجازات قرار داده است و به‌موجب ماده ۱۶ اگر عکس و فیلم یا تصویر خصوصی بدون اجازه گرفته شود به‌گونه‌ای که منجر به هتک حیثیت آبرو شود جرم محسوب می‌شود.
۵. همچنین به‌موجب ماده ۱۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۴

بهمن سال ۱۳۸۸، مؤسسه‌های مشمول این قانون در صورتی که پذیرش درخواست متقاضی متضمن افشای غیرقانونی اطلاعات شخصی درباره یک شخص حقیقی ثالث باشد باید از در اختیار قرار دادن اطلاعات درخواست شده خودداری کنند، مگر آنکه: شخص ثالث به نحو صریح و مکتوب به افشاء اطلاعات راجع به خود رضایت داده باشد، شخص متقاضی، ولی یا قیم یا وکیل شخص ثالث، در حدود اختیارات خود باشد و یا متقاضی یکی از مؤسسه‌های عمومی باشد و اطلاعات درخواست شده در چارچوب قانون مستقیماً به وظایف آن به عنوان یک مؤسسه عمومی مرتبط باشد.

۶. مطابق بند ب ماده ۵ لایحه شفافیت مصوب ۲۵ اردیبهشت سال ۱۳۹۸، مؤسسه‌های مشمول و احزاب و تشکل‌های مردم‌نهاد موکلند از ارائه و انتشار اطلاعات مربوط به حریم خصوصی اشخاص خودداری کنند، همچنین خیریه‌هایی که برای کودکان کار می‌کنند، مکلفند تا اطلاعات آنها را فاش نکنند.

گاهی برای کودک نیازمند، پرونده‌ای تهیه و مشخصات همراه با عکس او در این پرونده ذکر می‌شود. اگر خیریه بخواهد از کودک اطلاعات بیشتری داشته باشد به صورت محرمانه با مراجعه به آن پرونده به اطلاعات مورد نظرش دست یابد، بعد هم پرونده در بایگانی مؤسسه خیریه می‌ماند؛ اما اگر همین خیریه‌ها بخواهند به صورت دائمی عکس بچه را در مکانی عمومی مثلاً در گوشه‌ای از پیاده‌رو به نمایش گذارند، احتمال نقض حریم خصوصی بالا می‌رود و محل اشکال است (خطیب: ۱۳۹۷، ص. ۱۰).

۷. منشور حقوق بیمار تنها مصوبه‌ای است که به صراحت از واژه حریم خصوصی نام برده است. به موجب بخش ۶ این منشور بیمار حق دارد جهت حفظ حریم شخصی خود از محرمانه ماندن محتوای پرونده پزشکی، نتایج معاینه‌ها و مشاوره‌های بالینی جز در مواردی که بر اساس وظایف قانونی از گروه معالج اعلام صورت می‌گیرد، اطمینان حاصل نماید. همچنین به موجب بخش ۴ حقوق بیمار، ارائه خدمات سلامت باید مبتنی بر احترام به حریم خصوصی و رعایت اصل رازداری باشد.

۳- مصادیق حریم خصوصی

۳-۱- حریم خصوصی فیزیکی

۳-۱-۱- تصویر کودک

افراد نسبت به تصویرشان حقوقی دارند، حق بر تصویر، به این معناست که اشخاص حق انحصاری نسبت به تصویرشان دارند و حق دارند تا با آزادی کامل در ارتباط با تصویر خویش تصمیم بگیرند (Peptan, 2014, p.29). همچنین افراد قادرند در خصوص تصویربرداری دیگری از خودشان و نیز انتشار تصاویر گرفته شده تصمیم گیری کنند. به این علت، جهت تصویربرداری و یا انتشار عکس سایرین بایستی رضایت شخص موضوع تصویر را کسب کنند، این حق شامل آزادی برای تصمیم گیری در خصوص اصل تصویربرداری و هم نحوه تصویر برداری می شود. به علاوه افراد حق دارند در خصوص انتشار یافتن یا نیافتن تصویر خود و نیز استفاده یا عدم استفاده از آن تصمیم گیری نمایند. کودکان و به خصوص کودکان نیازمند نیز از این امر مستثنی نیستند و در حمایت از حق تصویر قادر هستند در این خصوص تصمیم گیری کنند (میرشکاری، ۱۳۹۶، ص. ۴۵۲).

با این حال و با وجود این حق برای کودکان، برخی از افراد همواره درصدد تصویربرداری و انتشار عکس از کودک یا استفاده از آن در راستای اهداف گوناگون هستند. ثبت و انتشار تصویر کودکان نیازمند، گاه از سر دلسوزی و ترحم است، گاه جهت جمع آوری کمک و اعانه و گاهی جهت استفاده ابزاری در جهت منافع مادی یا معنوی است. این مسئله در سایه توسعه فناوری و رشد شبکه های مجازی، به کرات اتفاق می افتد، برخی از افراد به مقاصد مختلف از جمله سایه نمایی، جذب مخاطب و... دائماً به حریم خصوصی کودکان نیازمند ورود کرده و با انتشار تصویر و فیلم از این افراد، موجب نقص حریم خصوصی آن ها می شوند (محمدی، ۱۳۸۹، ص. ۴۵).

۳-۱-۲- اقامتگاه کودک

حریم خصوصی فیزیکی، به منازل و اماکن خصوصی افراد نیز توجه دارد. خانه و

مسکن هر فرد مصون از تعرض است و حتی در مورد افرادی که مظنون به ارتکاب بزه هستند، نیز تفحص و جستجوهای که متکی به علت خاصی نبوده، در منازل آنان مجاز نیست. چون این گونه اقدامات آزادی افراد در مسکن و حریم خصوصی‌شان را سلب می‌نماید. هر فردی به اقتضای حق قانونی اعم از مالکانه یا به دلیل دارا بودن مالکیت منافع و حق انتفاع و امثال آن که نسبت به یک ملک، دارد این انتظار متعارف را از جامعه داشته که در چگونگی استفاده از آن ملک، از آزادی کامل بهره‌مند گردد. از یک سو هیچ کس به ملک مزبور متعرض نشود و از سویی دیگر هیچ فردی بر نحوه فعالیت وی در آن ملک نظارت و تجسس ننماید. حریم خصوصی فیزیکی در واقع به قواعدی می‌پردازد که آرامش و آسایش شخصی را در یک مکان متعلق به خود تضمین می‌کند به نحوی که اطمینان حاصل می‌نماید هیچ کس نظاره گر وی در مکان مزبور نیست؛ لذا این نوع حریم از ابتدایی‌ترین و سنتی‌ترین اشکال حق افراد است که اطمینان حاصل کنند، منازل مسکونی و محل فعالیت و کسب و کار آنها جز با رضایت آنها در معرض دید و ورود سایرین نیست. پس قواعد صیانت از حریم فیزیکی را باید به مجموعه قواعدی تعریف کرد که آزادی اشخاص را در محل سکونت و کار خود تضمین می‌نماید (منافی و رضایت‌پور، ۱۴۰۰، ص ۲۵).

۳-۲- حریم خصوصی اطلاعاتی

این حریم را در برخی نظام‌های حقوقی تحت عنوان حمایت داده مورد بررسی قرار می‌دهند؛ که عبارت است از قواعد حاکم بر نحوه پردازش داده‌ها و اطلاعات مربوط به اشخاص. در حریم خصوصی اطلاعاتی اشخاص تصمیم می‌گیرند که چه میزان از اطلاعات شخصی‌شان به چه نحو و به چه کسانی منتقل شود.

به‌طور کلی حریم خصوصی اطلاعاتی عبارت است از حق افراد بر کنترل اطلاعات شخصی مربوط به خودشان تا بتوانند آنها را محرمانه نگه دارند و از تحصیل پردازش و انتشار بدون اجازه آنها یا در موارد مصرح قانونی ممانعت کنند. این نوع حریم شامل اطلاعاتی می‌شود که از آنها به «اطلاعات شخصی حساس» یاد می‌شود، اطلاعات شخصی حساس نیز ممکن است با توجه به فرهنگ، از جامعه‌ای به جامعه‌ای دیگر متفاوت باشد، اما

به‌طورکلی می‌توان اطلاعات مربوط به مذهب، نژاد، تمایلات سیاسی، خصوصیات جنسی، اطلاعات ژنتیکی و جسمی فرد و اطلاعات خانوادگی او را از جمله اطلاعات شخصی حساس دانست که باید از آنها حمایت شود، همچنین اطلاعات راجع به درآمد، کارت‌های اعتباری و اطلاعات مربوط به مالیات پرداختی و حساب‌های بانکی و مبالغ آن‌ها می‌تواند مشمول آن شود (نوری و نجوانی، ۱۳۹۵، ص. ۳۶). همچنین حق بر فاش نشدن نشانی منزل کودک نیز از مصادیق حریم خصوصی اطلاعاتی کودک به شمار می‌رود.

تحصیل و پردازش داده‌ها هم در فضای مجازی و هم در فضای غیرمجازی تابع اصولی است؛ اصل گردآوری مشروع، اصل گردآوری مضیق و مرتبط، اصل اطلاع، اصل انتخاب، اصل امنیت، اصل شفافیت، اصل دسترسی، اصل صحت، اصل به‌کارگیری مرتبط، اصل عدم افشاء، اصل امحاء، اصل عدم انتقال و اصل رضایت (جشفقانی و شوق‌نیا، ۱۳۹۷، ص. ۹-۱۰).

از آنجا که امروزه بسیاری از فعالیت‌های انسانی از فضای معمولی به فضای مجازی منتقل شده است، حریم خصوصی نیز به همراه این فعالیت‌ها به این فضا راه پیدا کرده و حتی در مواردی اهمیت بیشتری از فضای فیزیکی یافته است، زیرا حریم خصوصی در ارتباط با اطلاعات است و آنچه در فضای مجازی جریان دارد نیز اطلاعات است. بنابراین حریم خصوصی اطلاعاتی به موازات توسعه ارتباطات الکترونیکی به ویژه در حوزه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی اهمیت بسزایی یافته است. آنچه اهمیت حریم خصوصی را در فضای مجازی و به طور خاص در شبکه‌های اجتماعی مجازی دو چندان می‌کند، امکانات عظیم آنها در گردآوری، ذخیره، پردازش و انتشار اطلاعات است؛ لذا اگر امکانات حمایتی مؤثری در داخل و خارج از آنها برای حمایت از حریم خصوصی ایجاد نشود، ممکن است دیگر چیزی با این عنوان باقی نماند.

۳-۳- حریم خصوصی ارتباطی

به‌طورکلی می‌توان گفت که حریم خصوصی ارتباطاتی عبارت است از حق فرد در داشتن امنیت و محرمانه ماندن محتوای کلیه اشکال مراسلات و مخابرات متعلق به خود. محرمانه ماندن محتوای مراسلات و مخابرات، درواقع متوجه همان اطلاعاتی است که در

جریان ارتباط رد و بدل می‌شوند و از آنجا که معمولاً در جریان یک ارتباط مخابراتی اطلاعات حساس و غیرحساس در جوار یا آمیخته با یکدیگر هستند، لذا لازم است کلیه اشکال آن از تعرض مصون باشند. مراسلات امروزی شامل بسته‌های پستی فیزیکی و الکترونیکی و مخابرات شامل مکالمات تلفنی بی‌سیم و باسیم، و برخپ در محیط‌های گپ شبکه‌ای با استفاده از صدا، تصویر، نوشته و غیره می‌شود. به عبارت دیگر این نوع حریم شامل کلیه انواع ارتباطات انسانی از قبیل پست عادی و پست الکترونیکی و گفتگوهای تلفنی، تلگراف و... می‌شود. در این نوع حریم قواعدی حاکم است که چگونگی ارتباطات بین اشخاص از طریق فیزیکی و الکترونیکی را تنظیم و تحت قاعده درمی‌آورد. در بحث ارتباطات تلفنی و اینترنتی و نیز ارتباطات مکاتبه‌ای از طریق پست، مسائل مربوط به حمایت از حریم خصوصی مطرح است که از جمله قواعدی که در نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف وجود دارد، ممنوعیت شنود غیرمجاز مکالمات و رهگیری پیام‌ها و بازکردن نامه‌ها و افشای محتوای آنها هم مدنظر قرار می‌گیرد.

۴- چالش‌های حریم خصوصی کودکان نیازمند

هرچند امروزه شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از فناوری‌های نوین، آثار مختلفی برای جامعه دارد، اما ممکن است گاهی حریم خصوصی افراد را تحت تأثیر قرار دهد. برخی افراد ممکن است به دلایل مختلفی اطلاعات مربوط به کودکان نیازمند را افشا نمایند، لزوماً هم ممکن است مقاصد آنها منفی و مغرضانه نباشد؛ انتشار تصویر و اطلاعات کودک گاهی به هدف جمع‌آوری کمک و اعانه، برانگیختن احساس دلسوزی، انتقاد از وضعیت موجود این افراد و یا برخی منافع مادی و معنوی صورت می‌گیرد، اما در هر صورت مصالح عالی‌ه کودک و حقوق او اقتضا می‌نماید تا انتشار تصویر و اطلاعات او با حساسیت دوچندان و رعایت قواعد حریم خصوصی صورت گیرد.

گاهی ممکن است انتشار اطلاعات کودک، مربوط به وضعیت سلامتی، معیشت، منزل، خانواده و تحصیل او باشد، انتشار تصویر کودک نیز ممکن است اطلاعاتی را درخصوص سلامت، خانواده و محل زندگی کودک فاش نماید. افشای این دست اطلاعات

و تصاویر جدا از اینکه مصالح عالیه کودک و حق بر تعیین سرنوشت او را تحت تأثیر قرار می‌دهد، ممکن است وضعیت امنیت جسمی و روانی کودک را نیز به خطر اندازد. در طول تاریخ، حریم خصوصی برخی از اقشار در دولت‌ها مورد نظارت جدی قرار گرفته است؛ مثلاً در آمریکای استعماری، افراد فقیر را ردیابی می‌کردند و یا آنها را از شهر بیرون می‌فرستادند. رویکرد برخی دولت‌ها برای اعطای برخی مزایای عمومی هم جالب توجه است؛ به‌طورمثال در آمریکا از متقاضیان سؤال‌های بسیار دقیق و شخصی پرسیده می‌شود، برخی اوقات ویزیت‌های خانگی، آزمایش‌های دارویی، ثبت اثر انگشت و جمع‌آوری اطلاعات بیومتریک اجباری اعلام می‌شود. لذا ضررهای نقض حریم خصوصی ناشی از داده‌ها نسبت به افراد فقیر به‌خصوص کودکان، مشخص‌تر و واضح‌تر است. در این پژوهش مشخص شد که از داده‌های شخصی برای انکار دسترسی افراد کم‌درآمد به منابع یا فرصت‌ها استفاده می‌شود.

در یک نظرسنجی که در سال ۲۰۱۵ در مورد حفظ حریم خصوصی و امنیت داده‌ها انجام شد، ۴۸ درصد از خانواده‌های کم‌درآمد در مقایسه با تنها ۲۴ درصد از خانواده‌ها با درآمد بالا، ابراز کردند که «بسیار نگران» این موضوع هستند که قربانی کلاهبرداری یا کلاهبرداری اینترنتی شوند، به این دلیل که از داده‌های افراد و خانواده‌های کم‌درآمد بیشتر در راستای کلاهبرداری استفاده می‌شود. این امر به این دلیل است که کاربران ثروتمند مجموعه‌ای از ابزارهای محافظت از حریم خصوصی را در اختیار دارند؛ برای مثال شرکت‌های مدیریت اعتبار برای ترمیم اعتبار برخط افراد یا شرکت‌ها با حذف یا سرکوب محتوای منفی، اضافه کردن محتوای مثبت و افزایش سنو، در هر ماه ۱۸۵۰ تا ۲۶۰۰۰ دلار هزینه دریافت می‌کنند (Madden, 2017: 5).

البته برخی از پژوهشگران اذعان می‌کنند که اساساً حق بر حریم خصوصی برای محافظت از ثروتمندان در نظر گرفته شده است، اما باید توجه داشت که رویکرد این‌چنینی به حریم خصوصی، مفسده‌زا و مضر است. لذا باید تأکید کرد که حفاظت از حریم خصوصی نباید تبدیل به امری لوکس گردد، بلکه لازم است تا مسئله‌ای همه‌شمول و محترم برای همه افراد، فارغ از سن، جنسیت و هر نوع تبعیض دیگر باشد.

چالش‌های حریم خصوصی کودک را می‌توان در سه دسته‌بندی کلی «حریم خصوصی فیزیکی»، «حریم خصوصی اطلاعاتی» و «حریم خصوصی ارتباطی» مورد بررسی قرار داد.

۴-۱- چالش‌های حریم خصوصی فیزیکی

حریم مسکن و خانه هر فردی اعم از کودک یا بزرگسال باید مورد حمایت قرار گیرد. مراد از مسکن مکانی است که انسان به‌طور دائمی یا موقت در آن سکونت دارد و با آن خود را از آسیب‌ها حفظ می‌کند و محل آرامش، امنیت، اسرار و حریم خصوصی و خانوادگی شخص است، ورود به مسکن دیگران باید با اذن باشد مگر در موارد ضروری که در قانون پیشبینی شده باشد (حسینی‌الست، ۱۳۹۲، ص. ۲۹۶).

گاهی افراد جهت تصویربرداری از کودک و انتشار آن به فضاهایی که فضاهای خصوصی کودکان است و او به آنها تعلق دارد وارد می‌شوند، و این فرآیند ممکن است حق بر حریم خصوصی فیزیکی کودک را در معرض تهدید قرار دهد. به موجب بند ۷ ماده ۱ شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی، اطلاعاتی که در نتیجه ورود بدون اذن به منزل یا مکان خصوصی تهیه شده است از مصادیق اطلاعات مربوط به حریم خصوصی محسوب می‌شوند. انتشار چنین تصاویری ممکن است اطلاعاتی را در مورد نشانی کودک نیز فاش کند و بستر لازم برای سوءاستفاده از سوی دیگران را فراهم سازد.

۴-۱-۱- چالش‌های مربوط به انتشار تصویر کودک

پیشرفت فناوری و قدم گذاشتن در عصر دیجیتال و فضای مجازی موجب پیدایش حقوق نوینی برای اشخاص شده است. یکی از مسائل جدید، حق تصویر کودکان در فضای مجازی است؛ که کودکان در آن به‌عنوان یکی از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه به‌واسطه نقض حقوقشان در معرض انواع بزه‌دیدگی‌ها قرار می‌گیرند. انتشار تصاویر کودکان به‌دلیل ماندگاری در فضای مجازی موجب آسیب‌های متعددی بر کودکان می‌شود. تعرض به حریم خصوصی، تحت تأثیر قرار دادن حق تعیین سرنوشت ایشان،

سوءاستفاده جنسی از تصاویر، نقض حق سلامت روان و آسیب‌های روحی و روانی ازجمله اثرات سوء عدم مراعات حق تصویر کودکان است؛ که همگی برخلاف مصالح عالیه کودک است (غنی‌زاده بافقی و چاجی، ۱۴۰۱، ص. ۱).

۴-۱-۱-۱-۱-۱ حق بر امنیت و سلامت

بسیاری از کودکان به دلیل تولید محتواهای تبلیغاتی یا تجاری سودجویانه از طریق انتشار عکس و فیلم در فضای مجازی آسیب‌های فراوان دیده‌اند. به دلیل مجموعه‌ای از آسیب‌های جسمی و روانی که انتشار تصویر کودکان یا اطلاعاتی راجع به کودکان در فضای مجازی می‌تواند به دنبال داشته باشد این موضوع اهمیت پیدا کرده است. در برخی کشورها مسئله انتشار تصاویر کودکان به صورت واضح در قوانین جای گرفته است (شریعتی و دیگران، ۱۴۰۰، ص. ۱۱).

مطابق کنوانسیون حقوق کودک، دولت‌ها موظف‌اند که کودکان را از هر نوع رفتار و بدرفتاری که والدین یا سرپرستان قانونی می‌توانند نسبت به آن‌ها داشته باشند محافظت کنند و اقدام‌های لازم اجتماعی را انجام دهند. همچنین در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، مصوب سال ۱۳۸۱ هرگونه نادیده گرفتن سلامت روانی کودک ممنوع و قابل پیگرد قانونی است.

برهمن اساس انتشار تصاویر کودک در فضای مجازی را هم می‌توان نقض حریم خصوصی کودک یا به نوعی نادیده گرفتن سلامت روانی کودک دانست. آسیب‌ها و خطرهای بالقوه موجود برای کودکان در سراسر جهان را می‌توان در سه دسته کلی هدفگیری تجاری و تبلیغاتی بهره‌برداری و استثمار جنسی کودکان و نقض حریم خصوصی آنها تقسیم کرد. به طور کلی انتشار تصویر کودکان در هر عنوان و قالبی مسائلی به دنبال دارد ازجمله اینکه با انتشار این تصاویر به جای آنها تصمیم می‌گیریم و آینده‌ای تصویری برای آنها رقم می‌زنیم که هیچ نقشی در آن ندارند و شاید بعدها با آن موافق نباشند، همچنین عکس و یا هر داده‌ای که در اختیار عموم مردم قرار داده می‌شود ممکن است به دست افرادی بیافتد که از آن سوءاستفاده می‌کنند.

۴-۱-۱-۲- حق بر تعیین سرنوشت و حق بر فراموش شدن

از این بیش حقی به نام حق بر فراموشی وجود دارد، به این معنی که افراد حق دارند تصمیم بگیرند تا هیچ داده‌ای از آن‌ها در اینترنت وجود نداشته باشد. با انتشار فیلم و عکس و داده‌های کودک در فضاهای عمومی؛ عملاً این حق را زائل می‌شود، اما زمانی که قید محرومیت به این مسئله اضافه می‌شود تمامی این ضرورت‌ها دو چندان می‌گردد. تصویری از یک کودک محروم در فضایی ناراحت‌کننده، موجب ساخت یک تصویر همیشگی از آن کودک در فضایی فلاکت‌بار می‌شود؛ به گونه‌ای که او را تا ابد «درد کشیده» و «محروم» به جامعه معرفی می‌کند. همچنین انتشار چنین تصاویری مغایر با حفظ شأن و منزلت انسانی کودکان است، پرهیز از کمک علنی و خجالت‌زده کردن کودکان، علاوه بر اینکه امری غیراخلاقی است، کرامت انسانی افرا را زیر سؤال می‌برد. افزون بر این، انتشار عکس برای جمع‌آوری اعانه و یا برانگیختن احساس دلسوزی دیگران، مشکلی را برطرف نمی‌نماید؛ زیرا به دفع پایدار فقر کمک نمی‌کند (شریعتی و دیگران، ۱۴۰۰، ص ۱۲).

نادیده گرفتن حق آنها بر مالکیت تصویرشان و ناآگاهی کودکان از اتفاقات احتمالی که برایشان خواهد آمد. حتی علی‌رغم اجازه کودک، انتشار تصاویر و محتوای مربوط به آن‌ها می‌تواند منجر به نقض حریم خصوصی گردد، علاوه بر این بحث ایجاد و شکل گرفتن یک هویت مجازی مطرح می‌شود که این هویت، به نوعی غیرقابل تغییر و اصلاح است (شریعتی و دیگران، ۱۴۰۰، ص ۱۲).

۴-۱-۲- چالش‌های حریم خصوصی اطلاعاتی

به موجب ماده ۱ شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی از اطلاعات عمومی مصوب ۱۳۹۸/۹/۲ موضوع مواد ۱۴ و ۱۵ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، دسترسی اطلاعات راجع به کودکان از جمله عکس فیلم صوت یا سوابق آنها از مصادیق اطلاعات مربوط به حریم خصوص است. همچنین اطلاعات مربوط به داخل منزل اشخاص، اطلاعات مربوط به اختلاف‌ها و دعاوی خانوادگی و اطلاعات متعلق به یک فرد که به‌طور عمومی منتشر و افشا نشده‌اند از

مصادیق اطلاعات مربوط به حریم خصوصی است. معضل بعدی فراروی کودکان نیازمند قرار دارد، نقض حریم خصوصی اطلاعاتی این افراد در شبکه‌های اجتماعی است. به عبارتی، قابلیت شبکه‌های اجتماعی به گونه‌ای است که به‌رغم تمهیدات فنی موجود، نه تنها امکان دستیابی اشخاص به اطلاعات خصوصی وجود دارد، بلکه امکان قرار گرفتن اطلاعات شخصی کودکان در دست افراد در شبکه‌های اجتماعی وجود دارد.

۴-۱-۲-۱- اطلاعات مربوط به سلامت و امور پزشکی کودک

به موجب ماده ۹ شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی از اطلاعات عمومی پرونده‌های پزشکی افراد، اطلاعات غربالگری سلامت، اطلاعات کلیه بیماری‌های افراد اعم از واگیر و غیرواگیر، وضعیت اعتیاد، اطلاعات داروهای مصرفی، اطلاعات بیمه‌های سلامت، اطلاعات پزشک خانواده، اطلاعات پرونده سلامت الکترونیک، اطلاعات پرونده‌های پایش حاملگی، اطلاعات پایش نوزادان، اطلاعات معلولیت‌های جسمی- حرکتی، اطلاعات اختلالات روحی - روانی، اطلاعات بیماران مراجعه کننده، بستری شده و مرخص شده در بیمارستان‌ها و مراکز درمانی و اطلاعات آزمایش‌های پزشکی از مهم‌ترین و رایج‌ترین مصادیق داده‌های شخصی مرتبط با وضعیت سلامتی افراد به‌شمار می‌روند.

۴-۲-۱-۲- اطلاعات مربوط به نشانی کودک

به موجب ماده ۶ به موجب ماده ۱ شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی از اطلاعات عمومی؛ آدرس منزل، محل سکونت یا اقامت، شهر، بخش و دهستان محل تولد، محل صدور شناسنامه، عکس و فیلم داخل یا بیرون منزل یا مکان سکونت افراد، آدرس محل کار خصوصی، مکان‌های استفاده از وسیله ارتباطی، محل ازدواج، طلاق، فسخ نکاح، بیمارستان‌ها، مراکز درمانی و مطب‌ها، آزمایشگاه‌های مورد مراجعه فرد، مکان‌های خرید فرد، محل‌های دفن اموات خویشاوند، مهم‌ترین و رایج‌ترین مصادیق داده‌های شخصی مکانی هستند. همچنین افشای اطلاعات مربوط به مکان کودک علاوه بر اینکه حریم خصوصی او را مورد تهدید قرار می‌دهد،

ممکن است کودک را با خطرهای جانی و امنیتی مواجه نماید، مانند ربایش یا سوءاستفاده جنسی.

۴-۱-۳- اطلاعات مربوط به وضعیت خانوادگی و معیشتی

به موجب ماده ۱ شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی، اطلاعات راجع به اختلاف‌ها و دعاوی خانوادگی، وضعیت فرزندخواندگی، وضعیت تأهل یا مجرد و اطلاعات راجع به ازدواج، طلاق، فسخ نکاح یا رجوع یا بذل مدت نیز از مصادیق اطلاعات مربوط به حریم خصوصی محسوب می‌شود. اطلاعات مربوط به وضعیت خانوادگی کودک علاوه بر نقض حریم خصوصی کودک، به خصوص این طبقه از افراد به سبب وضعیت خاصی که دارند، ممکن است در زندگی شخصی و جمعی کودک در آینده او تأثیرهایی داشته باشد.

۴-۱-۳- چالش‌های حریم خصوصی ارتباطی

یکی از حوزه‌های مهم حریم خصوصی افراد، ارتباطات است که شامل مصون بودن و حفظ حرمت تمامی انواع ارتباطات، اعم از مراسلات، مکاتبات و مخابرات می‌شود. ارتباطات خصوصی ممکن است در اشکال مختلف ارتباطاتی نظیر ارسال نامه، تلفن، وسایل ارتباطی رادیویی، پست الکترونیک، انواع پیام‌رسان‌ها و... صورت پذیرد. انواع کنترل، افشا، پایش و شنود ارتباطات ممکن است زندگی خصوصی افراد را به مخاطره اندازد؛ بنابراین داده‌هایی که کودک از طرق مختلف ارتباطی با دیگران در میان می‌گذارد، باید ذیل اصول حمایت از داده‌های شخصی قرار گیرد؛ مثلاً ممکن است جمله‌ای که کودک با اعضای خانواده خود در مورد وضعیت خود در میان می‌گذارد توسط برخی از افراد منتشر شود. تمامی اطلاعات شخصی نظیر اطلاعات پزشکی هر فرد، اطلاعات مالی و... باید تحت قواعد مربوط به حمایت داده پردازش شوند و هرگونه تخلف از قواعد مزبور به منزله نقض حریم اطلاعاتی اشخاص تلقی می‌شود (صادقی، ۱۳۹۸، ص ۱۱۷).

نتیجه‌گیری

کودکان به‌طور قابل‌توجهی بیشتر از بزرگسالان در فقر زندگی می‌کنند، تأثیر فقر بر کودک می‌تواند ویرانگر و مادام‌العمر باشد. مباحثی مانند جسم، مال، ارتباطات دور و ارتباطات نزدیک، اطلاعات و اسرار، حیثیت و آبرو، حریم خلوت و منزل، عقاید و آراء و افکار، نوشتار و غیره، جملگی حریم خصوصی محسوب می‌شوند که تعرض به آنها توسط اشخاص حقیقی و حقوقی ممنوع است. پس از بررسی مصادیق حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی می‌توان به این نتیجه دست یافت که آنچه عمدتاً در شبکه‌های اجتماعی درخصوص کودکان منتشر می‌شود، حریم خصوصی اطلاعاتی، فیزیکی و ارتباطی کودکان است. حریم زندگی خصوصی افراد به‌خصوص طبقات ضعیف‌تر، مورد تهدید از سوی برخی افراد به هدف دلسوزی، جمع‌آوری اعانه یا مقاصد مادی و معنوی قرار گرفته است، اما این مسئله ممکن است برخی از حقوق کودک را مورد خدشه قرار دهد؛ مثلاً با انتشار تصویر کودک و بازنمایی هویت او در فضایی ناخوشایند، حق بر فراموش شدن و یا تعیین سرنوشت کودک مورد مداخله قرار گیرد، گاهی نیز ممکن است تصویر کودک مورد سواستفاده جنسی قرار گیرد یا ارتکاب برخی جرایم اقتصادی مانند کلاهبرداری را تسهیل نماید. همچنین انتشار تصویر این کودکان ممکن است اطلاعاتی را در خصوص محل زندگی، تحصیل، کار، وضعیت خانوادگی و یا هویت آنان فاش نماید، بدین‌ترتیب ممکن است سبب مخاطره‌هایی برای امنیت کودک شود. حریم خصوص اطلاعاتی کودک نیز ناظر بر حفاظت از اطلاعات سلامتی- پزشکی، وضعیت خانوادگی- معیشتی و یا نشانی کودک است؛ علاوه‌بر آنکه افشای این اطلاعات نقض حریم خصوصی کودک است بلکه ممکن است هویت دیجیتالی خاصی را در برای کودک بازنمایی کند که عمدتاً به‌سختی قابل تغییر است. حریم خصوصی ارتباطی کودک نیز ممکن است از طریق افشای مکالمات کودک صورت پذیرد.

فهرست منابع

- احمدی، بابک (۱۳۸۶)، *مدرنیته و اندیشه انتقادی*، تهران: نشر مرکز
- اکبرنژاد، هاله و آیت‌اللهی، سوده (۱۳۹۹)، *بررسی تحلیلی - تطبیقی حریم خصوصی زنان در خانواده، مطالعات راهبردی زنان*، دوره بیست و دوم، شماره هشتاد و هشت، صص ۷-۳۱.
- انصاری، باقر (۱۳۹۴)، *حقوق حریم خصوصی*، تهران: نشر سمت.
- بخشایشی، محرم و حیدری منور، حسین (۱۳۹۶)، *حریم خصوصی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی*، *مجله پلیس*، سال هفتم، شماره بیست و نهم، صص ۲۰۷-۲۳۲.
- پیوندی، غلامرضا (۱۳۹۰)، *حقوق کودک*، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- تخشید، زهرا (۱۳۹۸)، *معیار شهرت عمومی در دعاوی مسئولیت مدنی ناشی از بدگویی و نقض حریم خصوصی (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و آمریکا)*، *پژوهش‌های حقوق تطبیقی*، سال بیست و سوم، شماره چهارم، صص ۱-۳۲.
- خطیب، لیلا (۱۳۹۷)، *انتشار تصاویر کودکان نیازمند و شائبه نقض حریم خصوصی*، *خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ایرنا*، بازنمایی شده در وبگاه ایرنا <https://irna.ir/xjsgBX>
- رحمدل، منصور (۱۳۸۴)، *حق انسان بر حریم خصوصی*، *مجله حقوق دانشگاه تهران*، دوره اول، شماره هفتاد، صص ۱۱۹-۱۴۶.
- شجاع سنگچولی، مهرویه (۱۳۹۹)، *حق حریم خصوصی کودکان در حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون حقوق کودک*، *فصلنامه مطالعات نوین*، دوره اول، شماره اول، صص ۱-۱۷.
- شریعتی، مریم و زمانیان، معصومه و خلیلی، میلاد (۱۴۰۰)، *انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و تأثیر آن بر شخصیت‌سازی پیش از بلوغ ایشان*، در *پرتو حقوق ایران و مقررات بین‌المللی*، *مجله علمی حقوق و مطالعات نوین*، دوره دوم، شماره اول، صص ۶۰-۷۷.
- صادقی، حسین (۱۳۹۸)، *مسئولیت مدنی در ارتباطات الکترونیک*، تهران: نشر میزان.

عباسی، عاطفه (۱۳۹۹)، گستره حریم خصوصی بیمار در فضای مجازی، فصلنامه حقوق پزشکی، سال چهاردهم، شماره پنجاه و چهارم، صص ۱۱۶-۱۳۰.

علی احمدی جشفقانی، حسین و شوق نیان، آرش (۱۳۹۷)، رعایت حریم خصوصی در فضای مجازی، مورد مطالعه: حقوق ایران، نشریه مدیریت فردا، شماره ۵۷، صص ۱۳۵-۱۴۴.

غنی‌زاده بافقی، مریم و چاجی، فاطمه (۱۴۰۱)، بررسی تطبیقی حمایت از حق تصویر کودکان در فضای مجازی، نشریه پژوهش‌های حقوقی، انتشار برخط.

کوشکی، غلامحسین (۱۳۸۶)، حمایت از حریم خصوصی در مکان خصوصی در مقررات دادرسی کیفری ایران، مجله حقوقی دادگستری، دوره هفتاد و یک، شماره پنجاه و هشتم، صص ۱۳۵-۱۵۰.

لطیف‌زاده، قبولی درافشان؛ سید محمد مهدی، محسنی و عابدی، محمد (۲۰۲۱)، تحلیل بستر قانونی حمایت از داده شخصی در اتحادیه اروپا، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۳۷ (۲)، صص ۴۳۹-۴۷۲.

محمدی، سیدحسین (۱۳۸۹)، اینترنت و فضای مجازی، تهران: مجد.

منافی، سعید و رضایت‌پور، زینب (۱۴۰۰)، حریم خصوصی در شبکه‌های اجتماعی، تهران: عترت نو.

میرشکاری، عباس (۱۳۹۶)، استثنای حق تصویر، مطالعات حقوق تطبیقی، دوره نهم، شماره اول، صص ۴۵۱-۴۷۲.

نوری، محمدعلی و نخجوانی، رضا (۱۳۹۵)، حقوق حمایت از داده‌ها، تهران: انتشارات گنج.

واعظی، سیدمجتبی و علی‌پور، سیدعلی (۱۳۸۹)، بررسی موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران، مجله حقوق خصوصی، سال هفتم، شماره هفدهم، صص ۱۳۳-۱۶۳.

شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی از اطلاعات عمومی، ۱۳۹۸.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۵۸.

قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، ۱۳۸۸

قانون جرایم رایانه‌ای، ۱۳۸۸

قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۱

قانون مسئولیت مدنی، ۱۳۳۹

قانون مطبوعات، ۱۳۶۴

لایحه شفافیت، ۱۳۹۸

منشور حقوق شهروندی، ۱۳۹۵

European Union Agency for Fundamental Rights(2015), *Handbook on European Law Relation to the Rights of the Child*, Publications Office of the European Union.

Madden, Mary(2017), How Technology Experiences and Resources Vary by *Socioeconomic Status, Race, and Ethnicity*<https://datasociety.net/library/privacy-security-and-digital-inequality/>

Mow bray, Alastair(2017), *European Convention on Human Rights*, New York, Oxford University Press, Second edition.

Peptan, rodica(2014), the right to own image in the new romanian civil code, *letter and social science series*, issue 2, p.29-45.

Convention on the Rights of the Child, 1989.

European Convention on Human Rights, 1950.

European Convention on Human Rights, 1950.

Human Rights Committee, General Comment, 1988.

International convenient on Civil and Political Rights, 1966.

The General Data Protection Regulation, 2018.

The Universal Declaration of Human Rights, 1948.